

special aspects of adultery, that connects with social-psychologic components, physiological, psychological, social, moral matureness, economic independence, life experience and level of consciousness.

The list of personal skills that describe adult person consists of capability for personal judgment, skill to choose the line of behavior.

Highlighted main concept of andragogic approach, that is definition of "andragog".

Discussed main principle methods and approaches to adults education.

Keywords: *professional training, andragogic approach, andragog, masters educators.*

Стаття надійшла до редколегії 10.03.2018 р.

УДК 371.132:376.1

Катерина Гудзь

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (Луцьк)

ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГА ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ЗНЗ

У статті розглядається проблема готовності майбутніх вчителів початкової ланки освіти до професійної діяльності в умовах інклюзії. Згідно відомостей МОН України, наведено статистичні дані загальної кількості інклюзивних класів, наголошено на проблемі підготовки педагогічних кадрів до роботи в інклюзивних класах. Охарактеризовано поняття «готовність», «професійна готовність», «готовність учителів початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти». З метою порівняння практичної діяльності фахівців, що уже мають досвід роботи з учнями із особливими потребами та теоретичних знань студентів-майбутніх педагогів після вивчення курсу «Основи інклюзивної освіти» було проведено анкетування, проаналізовано його результати та перспективи подальшого дослідження.

Ключові слова: *готовність, професійна готовність, вчитель, інклюзивна освіта, інклюзивні класи, діти з особливими потребами, студенти.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Реформування системи освіти в Україні, трансформаційні процеси у соціумі, у політиці держави по відношенню до дітей із порушеннями психофізичного розвитку, зокрема визнання їхнього права на освіту, дає змогу говорити не лише про незавершеність означених змін, але й вимагає їх подальшої реалізації. За таких обставин особливої актуальності набуває проблема належної підготовки педагогічних кадрів, які повинні забезпечувати ефективний навчально-виховний процес дітей з особливими потребами у середовищі ровесників з типовим рівнем розвитку.

Згідно із «Концепцією розвитку інклюзивної освіти», «Конвенцією ООН про права дитини», «Саламанкською Декларацією», «Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки», «Національною стратегією у сфері прав людини» інклюзія стала пріоритетною в освітній політиці держави. Процес позитивного включення учнів із особливостями психофізичного розвитку у соціум є тернистим етапом соціалізації, відповідно, і проблема навчання таких дітей залишається складною.

На сучасному етапі потрібні спеціально підготовлені фахівці. А у більшості педагогів відсутня психолого-педагогічна підготовка, відсутня мотивація до роботи з даною категорією дітей, наявний страх, розпач, бажання уникнення такої роботи тощо. Тому дуже важливо підготувати педагогів до роботи, забезпечити інструментарієм та моделями альтернативного навчання, допомогти їм оволодіти глибокими знаннями свого предмета, технологіями, методами роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі підготовки сучасного вчителя до роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби, присвячено багато досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців у галузі корекційної педагогіки, зокрема Є. Агафонової, М. Алексеєвої, С. Альохіної, В. Бондаря, М. Гордона, О. Гноєвська, Л. Гречко, І. Денисової, І. Демченко, Л. Журавльова, В. Зарецького, В. Засенка, А. Колупасвої, О. Кутепової, О. Леханової, О. Мартинчук, С. Митник, Н. Назарової, В. Поникарової, Н. Попової,

Л. Савчук, Т. Сак, В. Синьова, Є. Синьова, О. Суворова, О. Таранченка, В. Тарасун, В. Тищенко, О. Хохліної, А. Шевцова, А. Шеманова, О. Ямбург, Л. Яценюк та ін.

Мета статті – охарактеризувати та проаналізувати готовність майбутніх вчителів початкової ланки освіти до роботи з учнями із особливими потребами.

Виклад основного матеріалу дослідження. За останні декілька років термін «інклюзивна освіта» набув все більшого розголосу та поширення, зміцнилась нормативно-правова база, збільшилась кількість шкіл з інклюзивним освітнім напрямком. Серед останніх документів варто звернути увагу на закон «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» [6], котрий: визначає інклюзивне навчання як систему освітніх послуг, що забезпечує реалізацію права на освіту осіб з особливими освітніми потребами, а також їх соціалізацію та інтеграцію в суспільство; закріплює право на освіту осіб з особливими освітніми потребами і надає їм можливість отримувати освіту в усіх навчальних закладах, передбачає безкоштовне здобуття освіти як у державних, так і в комунальних навчальних закладах, незалежно від «встановлення інвалідності»; передбачає надання психолого-педагогічної, корекційно-розвиткової та іншої допомоги особам з особливими освітніми потребами в системі освіти у порядку з урахуванням їхніх потреб, визначених в індивідуальній програмі розвитку особи з особливими освітніми потребами; надає право батькам осіб з особливими освітніми потребами або її законним представникам у письмовій формі звертатися до загальноосвітніх навчальних закладів, аби останні створювали інклюзивні або спеціальні класи для навчання осіб з особливими освітніми потребами.

Завдяки створеним умовам щороку зростає кількість дітей з особливими потребами, які навчаються в інклюзивних класах загальноосвітніх навчальних закладів. Так, у 2016/2017 навчальному році в інклюзивних класах навчаються 4180 учнів, що на 53,6 відсотка (або на 1460 учнів) більше порівняно з 2015/2016 навчальним роком (2720 учнів). Загалом же понад 50 тисяч дітей з особливими освітніми потребами ще перебувають поза якісною освітою та соціалізацією [7].

Проте, не лише створення інклюзивних класів для дітей з особливими потребами за місцем проживання є проблемним питанням, але й наявність кваліфікованих кадрів або їх часткова відсутність також гальмує процес впровадження інклюзії.

З метою забезпечення кваліфікованої допомоги у засвоєнні навчального матеріалу учнями з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2016/2017 навчальному році до штатних розписів уведено 1825 посад асистентів учителя (у 2015/2016 навчальному році – 994 посади) [7]. Проте успішна інклюзія неможлива без спеціального дефектологічного супроводу, однією з нагальних проблем інклюзивної освіти є кадрове забезпечення інклюзивних навчальних закладів. До їх штатного розпису додатково мають вводитися такі посади, як педагог-дефектолог, реабілітолог, логопед, асистент педагога (вихователя) інклюзивного класу (групи). Дефектологи (логопеди, олігофренопедагоги, тифлопедагоги, сурдопедагоги), фізіотерапевти, психологи, невропатологи, фахівці з фізкультури, працетерапії, терапії поведінки, соціальні працівники – всі вони можуть закласти свої цеглинки в підвалини успішного інклюзивного класу [2, с. 100, 101].

Разом з тим, окремої уваги потребує проблема готовності педагогічних кадрів до роботи в умовах інклюзії. У нашому дослідженні ми розглядаємо питання готовності майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти.

Перш за все, варто зрозуміти зміст окресленого поняття. Під «*готовністю*» розуміють погодженість робити що-небудь, стан за якого все зроблено, усе готово [4].

Професійна готовність студента характеризується як особистісна якість, яка проявляється в позитивній самооцінці себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності та прагненні займатися нею після закінчення ВНЗ; допомагає молодому фахівцю успішно реалізовувати професійні функції, правильно використовувати набуті знання і досвід, зберігати самоконтроль і долати непередбачені перешкоди. *Професійна готовність* –

вирішальна умова швидкої адаптації випускника до умов праці, подальшого його професійного вдосконалення і підвищення кваліфікації [5].

За дослідженням С. Альохіної *готовність педагога в роботі інклюзивної освіти* – це інформаційна обізнаність, знання педагогічних технологій, оволодіння основ психології та корекційної педагогіки. І. Оралконова визначає *готовність учителів початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти* – це ціннісна орієнтація особистості, мотивація, педагогічний оптимізм, толерантність, дидактичні знання та методичні уміння [1].

З'ясовано, що за умов упровадження інклюзивної освіти процес формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти набуває розширеного контексту. У розумінні даного поняття виокремлено два підходи: 1) *функціональний*, за якого ця категорія інтерпретується як психологічний стан, що зумовлює якісне виконання функцій професійної діяльності; 2) *особистісний*, у межах якого готовність постає цілісним особистісним утворенням, що поєднує в собі індивідуальні риси інклюзивно-освітньої діяльності. За обома підходами теоретичний аспект готовності неодмінно асоціюється з результатом спеціальної підготовки майбутнього фахівця у ВНЗ та є передумовою досягнення успіху в його професійній діяльності [3, с. 21–22].

У своєму дослідженні визначаємо *готовність педагога* як індивідуальний підхід до кожної особистості; здатність до моделювання уроків; використання варіативності у процесі навчання; уміння приєднати дітей із різними типами порушень до діяльності на уроці та вдовольнити власну педагогічну діяльність. Разом з тим, під *готовністю учителів початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти* ми розуміємо комплекс гармонійно-взаємодіючих і взаємодоповнюючих психологічних і професійних якостей, що дозволяють здійснювати педагогічну діяльність на високому мотиваційно-ціннісному рівні і організовувати навчально-виховний процес з молодшими школярами із урахуванням вимог інклюзивної освіти.

Варто відмітити вдалу діяльність вищих навчальних закладів педагогічних спеціальностей у просвітницькій діяльності на предмет розуміння основних понять інклюзивної освіти, зокрема Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Загалом, коли ще близько 5 років тому студенти-старшокурсники спеціальності «Початкова освіта» мали змогу вивчати спецкурс «Основи інклюзивної освіти» з коротким оглядом основних термінів та положень, то, на сьогодні, картина радикально змінилася. Студенти другого курсу вивчають предмет «Основи інклюзивної педагогіки», а студенти-старшокурсники – «Організацію інклюзивної освіти»; студенти проводять дослідження та пишуть курсові та магістерські роботи з окресленої проблеми.

Також у студентів є змога проходити педагогічну практику в інклюзивних класах. Зокрема, на сьогоднішній день у м. Луцьку є щонайменше 5 навчальних закладів з інклюзивною формою навчання (ЗОШ № 15, № 3, № 20, НВК № 10, № 26), готових прийняти студентів з метою набуття практичного досвіду, закріплення та удосконалення теоретичних знань, формування як психологічної, так і професійної готовності до роботи з учнями із особливими потребами.

У ході нашого дослідження ми провели анкетування безпосередньо фахівців інклюзивної сфери діяльності (2 корекційних педагоги, 5 асистентів вчителів, 9 вчителів початкових класів інклюзивної форми навчання) та студентів IV і V курсів спеціальності «Початкова освіта». Мета анкетування: порівняти теоретичний досвід студентів з практичним досвідом готових фахівців.

Анкета складалась із 10 запитань наступного змісту:

1. Педагогічний стаж:
  - загальний педагогічний стаж становить ... р.,
  - з них роботи в умовах інклюзивної освіти ... р.
2. Чи виникає у Вас інтерес до застосування інклюзії у педагогічній діяльності?
Так. Ні.
3. Ваше ставлення до інклюзивної освіти:

- для яких дітей включення є можливим?
- яка умова є найнеобхіднішою, аби зробити інклюзивну освіту успішною?

4. Зазначте переваги інклюзивної освіти:

- для дитини з особливими освітніми потребами;
- для інших дітей загальноосвітнього закладу.

5. Які негативні сторони Ви вбачаєте у запровадженні інклюзивної освіти?

6. Як Ви вважаєте, чи готова сучасна школа для впровадження інклюзивного навчання?

- а) так;
- б) ні;
- в) частково.

7. Які труднощі є та можуть бути у запровадженні інклюзивної освіти?

8. Чим, на Вашу думку, цікава інклюзивна діяльність:

- цікаво створити щось своє, незвичайне, краще, ніж було;
- підвищується інтерес до навчання і виховання;
- зростає авторитет серед батьків і дітей;
- радує підтримка адміністрації, рівноправні відносини з нею;
- можна отримати новий статус серед колег, повага до новаторства;
- в новаціях повніше реалізується власний досвід, сили і здібності;
- зростає самоповага, новий погляд на власні здібності та можливості;
- інша відповідь ... .

9. Як Ви вважаєте, чи є, особисто у Вас, достатнє теоретичне підґрунтя для впровадження інклюзивних педагогічних технологій на практиці?

- так, я вважаю, що достатньо теоретично обізнаний;
- так, я маю певні знання з окресленого питання, але вони не достатні;
- не зовсім, моя теоретична обізнаність невисока;
- ні, я не володію теоретичними знаннями з даного питання;
- інша відповідь ... .

10. На якому рівні з упровадження інклюзії Ви б поставили власну діяльність:

- а) високий;
- б) вище середнього;
- в) середній;
- г) низький.

Для студентів запитання під № 3, 4, 5, 7, 8, 9 залишилися без змін, а інші були сформульовані наступним чином:

1. Чи виникає у вас зацікавленість до вивчення проблеми впровадження інклюзивної освіти у ЗНЗ? Так. Ні.

2. Штат яких фахівців, на Вашу думку, необхідно створювати для роботи з молодшими школярами із особливими освітніми потребами?

6. Якими знаннями та навичками повинен володіти педагог саме в умовах інклюзивного навчання?

10. Пройшовши курс вивчення інклюзивної освіти, яким би рівнем Ви охарактеризували власну готовність до роботи з учнями із особливими потребами:

- а) високий;
- б) вище середнього;
- в) середній;
- г) низький.

Проаналізувавши отримані дані, ми одержали наступні результати:

- в інклюзивних класах працюють доволі молоді фахівці, зі стажем не більше 1-5 років;
- майже у всіх опитаних педагогів виникає зацікавленість у застосуванні інклюзії у власній діяльності;
- включення є можливим для дітей із збереженим інтелектом;
- серед найнеобхіднішої умови успішної реалізації інклюзивної освіти на першому місці матеріальна забезпеченість та якісне підвищення кваліфікації асистентів та вчителів;

- перевага інклюзивної освіти для учня з особливими потребами вбачається у розвитку комунікативних здібностей, а для учнів з типовим рівнем розвитку – у вихованні толерантності, милосердя, повазі до інших;
- серед негативних сторін впровадження інклюзії фахівці виділяють введення зайвої документації;
- більшість вважає, що сучасна школа не готова до створення інклюзивних класів;
- серед труднощів на першому місці неготовність кадрів працювати із означеною категорією дітей;
- майже всі опитані погодилися із твердженням, що мають певні знання з окресленої проблеми, проте вони не достатні;
- власну педагогічну діяльність досліджувані оцінили здебільшого у високий, середній та вище середнього рівні.

Проаналізовані анкети студентів-майбутніх фахівців дещо відрізнялися від думок та поглядів працівників школи. Студенти давали досить розгорнуті відповіді на запитання про переваги, власне ставлення, труднощі впровадження інклюзії без прив'язки до практичної діяльності. Зацікавленість у вивченні інклюзії була у всіх, без винятку студентів, що пояснюється не стільки бажанням в майбутньому працювати в інклюзивних класах, скільки можливістю розповсюджувати та використовувати набуті знання у власному житті. Разом із тим, студенти, незалежно від рівня знань, оцінюють власну готовність на середньому та вище середнього рівнях.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, підводячи підсумки, необхідно зазначити про віддаленість практичної діяльності готового фахівця із теоретичними знаннями майбутнього педагога. На нашу думку, вищим навчальним закладам потрібно тісніше співпрацювати із школами, проводити спільні заходи (круглі столи, тренінги, семінари, зустрічі із провідними фахівцями, відкриті уроки тощо), якомога раніше залучати студентів до ознайомлення з інклюзивними класами. *Подальшого дослідження* потребує визначення рівнів готовності майбутніх вчителів початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти.

Джерела та література

1. Алёхина С. В. Готовность педагогов как основной фактор успешности инклюзивного процесса в образовании. *Психологическая наука и образование*. 2011. № 1. С. 31–54.
2. Гаяш О. В. Співпраця фахівців в інклюзивному навчанні як необхідна передумова забезпечення корекційної спрямованості педагогічної роботи. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами* : зб. наук. пр. Київ, 2015. № 12 (14). С. 99–113.
3. Демченко І. І. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти : автореф. дис. ... д. пед. наук : 13.00.04; 13.00.03. Умань, 2016. 46 с.
4. Омеляненко І. О. Концептуальні підходи до викладання курсу психології на факультеті фізичної культури. *Матеріали першої республіканської наукової конференції «Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту в Україні»*. Луцьк, 1994. С. 15–16.
5. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник: Навч. посіб. Київ, 2012. 328 с. URL: http://www.psyh.kiev.ua/Професійна_готовність (дата звернення: 05.03.2018).
6. Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг : Закон України від 23.05.2017 р. № 2053-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2053-19> (дата звернення: 06.03.2018).
7. Інклюзивне навчання. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inkluzivne-navchannya> (дата звернення: 06.03.2018).

References

1. Alëhyna S. V. Gotovnost' pedagogov kak osnovnoj faktor uspešnosti ynkljuzyvnogo processa v obrazovanuu. *Psychologicheskaja nauka y obrazovanye*. 2011. № 1. S. 31–54.
2. Gajash O. V. Spivpracja fahivciv v inkljuzyvnomu navchanni jak neobhidna peredumova zabezpečennja korekcijnoi' sprjamovanosti pedagogichnoi' roboty. *Aktual'ni problemy navchannja ta vyhovannja ljudej z osoblyvymy potrebamy* : zb. nauk. pr. Kyi'v, 2015. № 12 (14). S. 99–113.
3. Demchenko I. I. Teoretychni i metodychni zasady pidgotovky majbutn'ogo vchytelja pochatkovyh klasiv do profesijnoi' dijal'nosti v umovah inkljuzyvnoi' osvity : avtoref. dys. ... d. ped. nauk : 13.00.04; 13.00.03. Uman', 2016. 46 s.

4. Omel'janenko I. O. Konceptual'ni pidhody do vykladannja kursu psihologii' na fakul'teti fizychnoi' kul'tury. Materialy pershoi' respublikans'koi' naukovoi' konferencii' «Konceptija pidgotovky specialistiv fizychnoi' kul'tury ta sportu v Ukraini». Luc'k, 1994. S. 15–16.
5. Pryhod'ko Ju. O., Jurczenko V. I. Psihologichnyj slovnyk-dovidnyk: Navch. posib. Kyi'v, 2012. 328 s. URL: http://www.psyh.kiev.ua/Profesijna_gotovnist/ (data zvernennja: 05.03.2018).
6. Pro vnesennja zmin do Zakonu Ukrainy «Pro osvitu» shhodo osoblyvostej dostupu osib z osoblyvymy osvitnimy potrebamy do osvitnih poslug : Zakon Ukrainy vid 23.05.2017 r. № 2053-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2053-19> (data zvernennja: 06.03.2018).
7. Inkljuzyvne navchannja. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inkljuzyvne-navchannja> (data zvernennja: 06.03.2018).

Гудзь Катерина. ГОТОВНОСТЬ ПЕДАГОГА К РАБОТЕ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ОУЗ. В статье рассматривается проблема готовности будущих учителей начальных классов к профессиональной деятельности в условиях инклюзии. Согласно сведениям МОН Украины, приведены статистические данные общего количества инклюзивных классов, отмечено о проблеме подготовки педагогических кадров к работе в инклюзивных классах. Охарактеризованы понятия «готовность», «профессиональная готовность», «готовность учителей начальных классов к работе в условиях инклюзивного образования». С целью сравнения практической деятельности специалистов, уже имеющих опыт работы с учащимися с особыми потребностями и теоретических знаний студентов, будущих педагогов, после изучения курса «Основы инклюзивного образования» было проведено анкетирование, проанализированы его результаты и перспективы дальнейшего исследования.

Ключевые слова: готовность, профессиональная готовность, учитель, инклюзивное образование, инклюзивные классы, дети с особыми потребностями, студенты.

Gudz Kateryna. PEDAGOGUE'S READINESS TO WORK IN THE CONDITIONS OF INCLUSIVE EDUCATION OF A GENERAL EDUCATIONAL INSTITUTION. The article examines the problem of the future teacher's readiness of junior pupils to professional activity in the conditions of inclusion. According to the information of the Ministry of Education and Science of Ukraine there are statistics of the total number of inclusive classes in the article. Also, the author emphasized the problem of training pedagogical staff for work in inclusive classes. Such notions as "readiness", "professional readiness", "readiness of primary school teachers to work in conditions of inclusive education" was characterized in the article. The author was conducted a questionnaire in order to compare the practical work of specialists (who already have experience with pupils with special needs) and theoretical knowledge of students (future specialists who studied the course "Fundamentals of inclusive education"). Its results and prospects for further research were analyzed. It should be noted about the remoteness of the practical work of a well trained specialist with the theoretical knowledge of the students – future pedagogue. In our opinion, higher education institutions need to cooperate more closely with schools, hold joint events (round tables, trainings, seminars, meetings with leading specialists, open lessons, etc.), involve students in getting acquainted with inclusive classes as early as it possible.

Keywords: readiness, professional readiness, teacher, inclusive education, inclusive classes, children with special needs, students.

Стаття надійшла до редколегії 10.03.2018 р.

УДК 37.013.42:316, 346, 32-044,332] - 053,5

Надія Корпач, Ірина Сидорук

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (Луцьк)

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДО НОВОГО СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті автори відобразили результати дослідження навчальної та соціально-психологічної адаптації школярів із внутрішньо переміщених сімей до змінного нового мікросередовища. Визначено рівні соціальної адаптації: високий, середній, недостатній та розкрито зміст їх показників. Обґрунтовано, що високий рівень вирізняється достатньою для школярів адаптацією, середній рівень фактично рівень ситуативної адаптації, недостатній рівень – школярі переважно пасивні й у навчальному процесі, і у позакласній роботі.

Аналіз результатів проведеного дослідження школярів із внутрішньо переміщених сімей засвідчує, що більшість із них пройшли найскладніші етапи адаптації. Проте, для окремих дітей цієї категорії адаптивні